

Niels Hemmingsen, Kannik i Roskilde.

Af J. O. Arhnung.

I.

Mellem de mange Gravsten, der dækker en ikke ringe Del af Gulvfladen i Roskilde Domkirke, gemmende over Støvet af mangelgejstlig og Riddersmand, er der ogsaa en, som — skjult og beskyttet under et Tæppe — nu har Plads i den østlige Ende af Hovedskibet nær Døbefonten, og som baade ved sin Billedfremstilling og sin Indskrift taler til os paa en egen levende og gribende Maade. Øverst paa Stenen¹⁾ er fremstillet et kirkelignende, hvælvet Rum. Det er en Læsesal; i en mægtig Stol, et „Katedra“, anbragt paa en Forhøjning i Baggrunden, sidder den lærde, iført en slaabroklignende Kjole og holdende en opslaaet Bog i Skødet. Paa Gulvet til højre og til venstre for Katederet sidder Tilhørerne, hvorefter der tælles en halv Snes, anbragt paa smaa Skamler og ogsaa iført ejendommelige Dragter, bl. a. korte Slag og Halskraver. Et Par af Tilhørerne er skæggede Mænd, men de fleste er unge. Er det en Forelæsning eller et Eksaminatorium i „Kollegiigaarden“ i København eller maaske en akademisk „Disputats“, der foregaar? Indskriften paa Buen, der foroven afslutter Læsesalen, er et gammeltestamentligt Bibelsprog, der i Oversættelse lyder: De, der opdrager mange til Retfærdighed, skal straa som Stjernerne (Dan. 12). Billedet skal altsaa fremstille en Lærer, en Opdrager og Vejleder af Ungdommen. Netop saaledes vilde man mindes den døde, se ham midt i hans Livsgjerning. Billedet er en levende Illustration til Indskriften paa den nederste Halvdel af Stenen. Den lyder²⁾:

¹⁾ Se Afbildn. ²⁾ Alle Citater fra latinske Texter gengives i denne Afh. paa Dansk.

„Kannik i Roskilde, Doct. Niels Hemmingsens Støv hviler her; han var den første, der ved et vellykket og flittigt Arbejde paa Universitetet i København fremmede Studiet af de filosofiske Videnskaber og Sprog til Nytte for mange. Efter at være bleven Professor i Teologi, kastede han ved sin metodiske Korthed og Klarhed et saadant Lys over de profetiske og apostoliske Skrifter, at han blev beundret ikke blot af vore, men af alle Europas lærde. Han blev mod Forventning indviklet i Teologernes skæbnesvangre Stridigheder, men bevarede sin Redelighed; efter „ved guddommelig Velvilje“ at have opnaaet et kærkomment og lykkeligt Otium efter sin langvarige Møje i Skolens Tjeneste regnede han, nu Olding og møt af Dage, de dødeliges Bekymringer for ringe. Med fast Tro anbefalende sin Aand til Gud Frelseren dør han i Aaret 1600, den 23. Maj. Enken og Arvingerne lagde [Stenen] paa den højt fortjente Mands Grav.“¹⁾

Naar denne af sit Fædreland højt fortjente Mand, der af samtidige Forfattere omtales som „den guddommelige Læremester“, „den guddommelige Fader til Københavns Universitet“, „Danmarks veltalende Nestor“, fandt sit sidste Hvilested i Roskilde Domkirke, er Grunden den, at han var „*canonicus Roskildensis*“, d. v. s. Medlem af Domkapitlet, og tilbragte det „Otium“, som omtales paa Gravstenen, som *residerende*, d. v. s. bosiddende, Kannik i Roskilde. Dette sidste Afsnit af hans Liv varede længere, end man skulde formode efter Gravskriften at dømme, sikkert ogsaa længere end han selv og hans Venner havde tænkt, idet det strakte sig fra 1579 til 1600. Hans Forbindelse med Kapitlet var dog af betydelig ældre Dato, idet han var blevet Medlem af det (ikke *residerende*) allerede i 1557, ja man kan sige, at den gaar helt tilbage til 1532 eller 33, da han en Tid gik i den til Domkapitlet knyttede Skole.

Selv om hans egentlige Virkefelt var Universitetet, hans Lyst og Glæde videnskabelige Studier i Forbindelse med prak-

¹⁾ Paa et bestemt Punkt maa det siges, at Gravskriften er stærkt „pyntende“, nemlig hvor den siger, at han mod Forventning blev indviklet i teologiske Stridigheder, men bevarede sin Uskyldighed. Hans Holdning og Optræden her var nemlig angribelig. Men det er ikke Meningen med denne Afhandling at komme ind paa dette Tema.

tisk Lærergerning, hans Manddomsværk at uddanne en stor Del af Danmarks Præster, har han dog haft saa megen Forbindelse med Roskilde, at det kan have sin Interesse nærmere at belyse denne; man kan heller ikke sige, at den ikke har sat Spor.

1532—57.

Efter hvad Peder Palladius, Sjællands første Biskop efter Reformationen, fortæller, var det en fast utrolig Flok af Disciple, der i Aarene før Reformationen stimlede sammen i Roskilde Domskole. De maa sikkert være kommet langvejs fra og fra alle Kanter af Landet. Mellem dem var der i Aaret 1532 eller -33 et ungt Menneske paa nitten Aar, der ikke blot ved sit mærkelige Ydre og syngende Lollikmaal, men ogsaa ved sin Flid og Begavelse skilte sig ud fra Flokken. Han hed Niels og kom sidst fra Næstved, hvor han i tre Aar havde besøgt Skolen. Han var dog født paa Lolland, og efter Faderen Hemmings tidlige Død havde han ført en urolig Tilværelse, var vandret fra Skole til Skole. Hvert Sted havde han opholdt sig c. tre Aar; Roskilde var Nr. 5 i Rækken. Man kan nutildags undre sig deraf, men dengang var den Slags Vandringer almindelige. Det gjaldt om at finde et Sted, hvor man kunde leve af gode Menneskers Almisser. (Det er bekendt nok, at Luther ogsaa sang for Godtfolks Døre.) Domkirkebyer med deres talrige Gejstlighed bød særlig gode Udsigter for fattige Peblinge. Det var en gammel Regel, at Kleresiet havde en særlig Pligt til at hjælpe Skoleungdommen. Da Niels var i Roskilde, var baade Kirken og Skolen endnu katolske. Rektor var Niels Black. Han var en dygtig Humanist og fortræffelig Lærer, og det varede ikke længe, før han „opdagede“ den stræbsomme og evnerige, men fattige unge Mand, hvem han ikke blot søgte at bibringe dygtige Kundskaber, men ogsaa hjalp økonomisk, hvilket sidste stemte godt sammen med hans gavmilde Karakter. Ved Omtalen af hans Død mange Aar senere (1562) siger Sognepræsten Morten Pedersen om N. Black, at han blev kaldt „Elemosynarius“, Almisseuddeleveren. Det varede imidlertid ikke længe, før Niels Hemmingsen hørte om M. Bent Arvidsen i Lund, at han skulde være en meget dygtig Lærer i Græsk, en Sjældenhed dengang; derfor

modstod han ikke sin Lyst til at søge ny Lærdomskilde, men gav sig atter paa Vandring. Han glemte dog ikke Dr. Niels Black; mange Aar senere dedicerede han ham et Skrift (1560) og siger heri: „Dig, ærværdige Lærer, har jeg villet dedicere dette [Værk], for at det kunde blive staaende som et Vidnesbyrd om min Taknemmelighed imod dig. Jeg erkender nemlig, at jeg ved din Undervisning og Hjælp, medens jeg var under din Ferle, er blevet hjulpet i den Grad frem, at jeg tilskriver dig, ikke ufortjent, de Fremskridt, som fulgte efter: for du har ikke blot trofast undervist mig i Religionens Grundsætninger, men ogsaa, da mine Omstændigheder var mere end ringe, godhedsfuldt hjulpet mig med dine Midler.“¹⁾ Efter Niels Blacks Død omtaler Hemmingsen ham som „den udmærkede Lærer i gode Sæder, den saare trofaste Styrer af Roskilde Skole“.²⁾

Fra Lund gik Vejen til Wittenbergs berømte Højskole, hvor de store Reformatorer virkede. Under sit femaarige Ophold her blev han nøje knyttet til Philip Melancton og tilegnede sig ganske hans Aandsretning. Da han vendte hjem fra denne Rejse, varede det ikke længe, før han blev knyttet til Universitetet i København. Han ansattes 1543, først i de filosofiske Videnskaber, men fra 1553 i Teologi.³⁾ Nu kunde det atter ske, at han kom til den gamle Domkirkeby, blot ikke som Pebling, men „i Embedsmedfør“, som Universitetsprofessor. De bevarede Universitetsregnskaber⁴⁾ fra 16de Aarh. fortæller ejendommelige Ting om, hvilke Forretninger Professorerne — i disse Universitetets unge Dage — ofte maatte paatage sig. Der kunde være Oldengield at indkræve hos Bønderne, Retssager paa Herredsting og Landsting m. m.. Og naar de — som Regel til Vogns — drog ud i Landet, kom de ofte over Roskilde, der ligger paa Alfارvej. Men ofte var ogsaa Maalet selve denne By, med hvilken Universitetet havde en ikke ringe Forbindelse. Tre Medlemmer af Domkapitlet, nemlig Dekan-

¹⁾ Oversat fra Lat. efter Citat i Gjessing: Jubellærere III S. 6 f. Det Værk, N. H. dedicerede N. Black, var Catechismi Quæstiones (Kbh. 1560). ²⁾ Overs. fra Lat. efter Cit. hos Rørdam: Kbh.s Universitets Hist. II, 427, Note 2. ³⁾ Jfr. Rørdams Biografier over N. H. i Biogr. Lex. og i Kbh. Univ.s Hist. II. ⁴⁾ findes i Konsistoriums Arkiv paa Universitetsbiblioteket.

nen og Domprovsten samt Besidderen af Kannikepræbendet S. Laurentii, var Konservatorer for Universitetet.¹⁾ Disse var en Slags Beskyttere for dette og skulde værne om dets Personer og Rettigheder. De skulde bl. a. være med til at afhøre dets Regnskaber, og ved Stridigheder mellem Professorerne blev deres Hjælp paakaldt.²⁾ Ogsaa paa anden Maade havde Universitetet Forbindelse med Domkapitlet. Naar en Kannik døde, havde Universitetet Ret til den halve Indtægt af Naadensaaret. Endelig havde Professorerne — navnlig fra den sidste Halvdel af 16. Aarh. — store Mængder Kapitelgoods at forvalte. Der var altsaa ofte Brug for Bud til Roskilde, og Magister Niels har vel ikke saa sjældent haft Lejlighed til at gense Byen og opfriske gamle Bekendtskaber, maaske se indenfor i Rektorresidensen. Et enkelt Eksempel paa hans Besøg i Roskilde kan anføres. I Univ.s Regnskab 1556—57 findes følgende Post: Antuorit ieg³⁾ M. Hans Albertj⁴⁾, som then tijdt vor Rector, och M. Niels⁵⁾, som thj [de] fortæride till Roskildt att forhandle mett then Tydske Candzeler⁶⁾, till 6 personer 2 næter, vognleie och anden wnderhollingh 13 marck.⁷⁾ Hvad havde mon Hans Albertsen og Niels Hemmingsen at tale med Andreas v. Barby om? Hvorfor drog de seks Mand høj til Roskilde med en Bekostning, der i vore Dage vilde svare til omtr. 100 Kr.? Til Underholdning for fattige Studenter var der aarlig (i Følge Universitetets Fundats) henlagt 60 Daler af St. Laurentii Kapel. Men efter at Andr. v. Barby havde faaet Kapellet i Forlening, var Summen udeblevet. Professorerne vovede ikke at anlægge Sag imod den

¹⁾ Der var endnu en fjerde Konservator, Kansleren, som stod i Spidsen for de andre. Rørdam: Kbh.s Univ.s Hist. I, 407. ²⁾ Rørdam l. c. I, 406—09. ³⁾ Universitetets Foged Knud Pedersen. ⁴⁾ Hans Albertsen, Professor paa Universitetet 1545, Superintendent i Sjællands Stift 1560, død 1569. ⁵⁾ Magister Niels Hemmingsen var 1553 blevet Professor i Teologi. ⁶⁾ Med den tyske Kansler menes Andreas v. Barby, der var født i Brandenburg 1508 og var blevet Kansler 1542. Aaret efter fik han Domprovstiet i Roskilde og blev forlenet med St. Laurentii Kapel smstds og blev derved en af Universitetets Konservatorer. ⁷⁾ 1 Mark var i 1556—57 137 Øre værd efter Forholdet Guld til Sølv som 1 : 15,67 (Møntlovens Forhold 1873 ²³/₆), men samtidig var dens Købeevne 5,55 Gange saa stor som 1873—75. 13 Mark i 1556 havde altsaa samme Købeværdi som 98,85 Kr. i 1874.

mægtige Mand, der havde en høj Stjerne hos Kongen, men 1556 kom det til Forlig med ham. De eftergav ham alt, hvad han stod til Rest med for de forløbne Aar, og gik ind paa, at han fremtidig blot skulde betale 30 Dlr. aarligt.¹⁾ De „6 personer“, der drog til Roskilde, kan tænkes at have været de seks Professorer fra de tre højere Fakulteter (det teologiske, juridiske og medicinske).²⁾

Niels Hemmingsen, der den 27. Sept. 1557 var blevet promoveret til Doktor i Teologien, kom dog i en langt nærmere Forbindelse med Roskilde, da han d. 7. Dec. samme Aar af Kong Kristian den Tredie blev forlenet med et Kannikedømme ved Domkirken. Fra nu af og til sin Død er han „canonicus Roskildensis“, men hans Forhold til Domkapitlet falder dog naturligt i to Afsnit, mellem hvilke hans Afsættelse som Professor i 1579 danner Skellet, idet han herefter skulde have Bopæl i Roskilde.

1557—79.

Kannikedømmet.

Kongens Forleningsbrev af 7. Dec. 1557³⁾ begynder saaledes: Wij Christian then tredie etc. Giør alle witterligtt, att ephthertij ther nu vacerer och ledigtt er ett Canickedom wdj Roskilde domkiercke ephther Her Albricht, thaa haffue wij aff wor synderlige gunst och naade wntt och tilladt, och nu mett

1) Rørdam, l. c. I, 251 f. 2) Som Bevis for ovenstaaende om Universitetets hyppige Forbindelse med Roskilde skal nogle Poster fra et enkelt Regnskabsaar anføres:

1576—77: Rectors Thering ij Universitetis bestillinger.

14 maij... war Rector ij Roskylle om Restants af thiennerne, fortherede 4 daller 1 mark.

1 sept. Item wor Rector ij Roskylle huos Mester Niels Kolling om Clare [Klosters] handill, therit [fortærede] 5 mark.

.

Item droug Rector fra Schie och thill Roskille, therit . . . 3½ mark.

16 Septemb. Itm Wor Rector ij Roskylle att giøre Regnschaff med doctor Madz, therit 6 mark.

Dionisij. Itm ij Dionisij markit war Rector och Doctor Hans Frandzen ij Roskille att skiffte [d. v. s. fordele] Stude 14 mark.

11 Martij. Itm War Rector ij Roskylle att thale med Mester Niels Kolling och Lauge Bek, fortherede 6 mark.

3) Trykt: Ny kirkehist. Saml. 4. Bd., 289—91.

thette wortt opne breff wnde och tillade, att oss elsk.e hederlig och høglerde mandh Doctor Niels Hemmingsen, professor wdj wortt wniuersitet her wdj wor kiøbsted Kiøpnehaffn, maa fange same Canickedom, och then haffue, nyde, bruge och beholle, mett bønder och thienere och ald sin renthe och retthe tilliggelse, inthett wndertaget, wdj hans liffstid och saa lenge hand leffuer

Det Kannikedømme, N. H. fik, blev altsaa givet ham af kongelig Naade *paa Livstid*¹⁾. Kun i eet Tilfælde kunde han miste det, nemlig hvis han ikke holdt de Betingelser, som selve Brevet (i det følgende) opstiller for ham; thi i saa Fald skulde han have dette forbrudt, og „wij och wore ephtherkomere konninger . . . magt haffue en anden ther mett att forlenne“.

Ad en Omvej kan vi faa at vide, hvor stor en *aarlig Indtægt i Penge* dette Kannikedømme gav, dengang Niels Hemmingsen fik det. Det var en Regel, at Universitetet havde Ret til Halvdelen af Naadensaaret efter enhver afdød Kannik i alle danske Kapitler.²⁾ Fra Slutningen af 16de Aarh. haves en Række specificerede Opgørelser over Indtægten af Naadensaar³⁾, der er sendt fra Kapitlerne til Universitetet, der vel har benyttet dem som Bilag ved de aarlige sammenfattende Universitetsregnskaber. Af disse Bilag ser vi, at man har beregnet Naadensaaret alene paa Grundlag af Indtægten af den „visse Landgilde“⁴⁾, først og fremmest Rug og Byg, mens man har holdt Poster som Havre, Bolsvin, Lam, Gæs, Høns og Boghvedegryn uden for Beregningen. Men sidstnævnte Poster gav ganske vist som Regel ikke meget, Hovedindtægten kom utvivlsomt af den „visse Landgilde“. Kapitlets Statuter⁴⁾ er dog en endnu vigtigere Kilde til Bedømmelse af, hvorledes man har beregnet Naadensaaret. Her siges det udtrykkeligt, at den ene Halvdel af „Kornet“ (hvorved sikkert skal forstaas den „visse Landgilde“) skal tilfalde den dødes Arvinger, den anden Halvdel Universitetet, men „minuta“ skal Testamen-

1) Man bør erindre dette ved Bedømmelsen af hans Forhold efter 1579. 2) Rørdam: l. c. I, 56, 70, 90. 3) En Pakke i Universitetets Arkiv paa Univ.s-Bibl.: Dokumenter angaaende Universitetets Naadens Aar af Roskilde Kapitel. Lignende Pakker fra de andre Kapitler. 4) Udaateret Afskrift af Rosk. Domkapitels Statuter paa Latin i Rigsarkivet: Danske Kanc., Diverse sagligt ordnede XII. 8. a.

tarierne have, og dette Udtryk specificeres nærmere; bl. a. er det Lam, Gæs, Høns, Bolsvin¹⁾ og Gæsteri (hvilken sidste Udgift gerne blev ydet i Havre). Hvis man altsaa kender Universitetets Indtægt af Naadensaar efter en Kannik, behøver man blot at multiplicere med 2 for at faa Kannikedømmets Indtægt af den visse Landgilde, den langt overvejende Del af den samlede Indtægt.²⁾ Hvad nu Naadens Aar efter „Her Albricht“ angaar, saa haves der ganske vist ikke mere nogen Redegørelse derfor, indsendt fra Kapitlet til Universitetet, men det er saa heldigt, at det samlede Universitetsregnskab for 1558—59³⁾, hvori Universitetets Indtægt deraf blev indført, er bevaret. Posten lyder i al sin Knaphed: Indtegt Ex annis gratiæ: Først effter Hr. Albret canich i Roskilde — 112 daler. Værdien af den visse Landgilde var da (1557—58) 224 daler. Hvad svarer det til i Nutidsmønt? En Daler var i 1558 410 Øre værd, men samtidig var dens Købeevne 5,55 Gange saa stor som i 1873—75.⁴⁾ Ved en simpel Multiplikation faas, at 224 Dlr. i 1558 havde samme Købeværdi som 5097 Kr. i 1874. Det var altid et smukt Tillæg til Professorgagen, der for Niels Hemmingsens Vedkommende paa den Tid beløb sig til 200 Daler⁵⁾ foruden en Del Naturalier. Formodentlig blev hans aarlige Indtægter noget nær fordoblede. Naar Kristian 3. ved Brevet af 7. Dec. 1557 fandt Anledning til at vise N. H. den „synderlige gunst och naade“, hænger det mulig sammen med, at N. H. d. 27. Sept. s. A. var blevet Doktor i Teologi i Overværelse af Kongen, Kurfyst August af Sachsen m. fl.⁶⁾, og den højtidelige Begivenhed har maaske gjort et stærkt Indtryk paa Kongen.

Kannikedømmets *Navn* faar vi ingen Oplysning om af Forleningsbrevet af 7. Dec. 1557. Men da det var en livsvarig

1) saaledes oversætter jeg „porci cum annona“, „Svin med Korn“, hvilket vel vil sige: Svin opfødt med Korn, altsaa Hjemmesvin, Bolsvin. 2) Kun bør man erindre, at Testamentarierne for at hjælpe den afdødes ofte daarligt stillede Slægtninge kunde have Tilbøjelighed til at opgive Indtægten for lavt. 3) Naadensaaret varede i Følge Statutterne fra Kannikens Dødsdag til Aarsdagen derefter. Hr. Albricht er vel død o. 1. Dec. 1557, og Naadensaaret har varet til o. 1. Dec. 1558. Det paagældende Univ.s-Regnskab gaar fra 1. Maj 1558 til 1. Maj 1559. 4) Jvf. Scharling: Pengenes synkende Værdi. 5) Universitetsregnskaberne. 6) Biogr. Lex.

Forlening, N. H. fik, og han altsaa ikke skiftede Kannikedømme, kan det oplyses af senere Dokumenter. I Brev 1571, 11. Sept., forekommer „thet Cannickedom . . . , som Doctor Niels Hemmingsen nu udj were [Værge] haffuer, och kaldis Hadstrup Prebennde“. ¹⁾ Dette Præbende bar ogsaa Navnet Vesby og var af meget gammel Oprindelse ²⁾. Sammenlignet i Indtægt med de andre Kannikedømmer stod Præbende Hadstrup omtrent midtvejs. ³⁾

Dets Godsbestand i 1557 kan vi ogsaa faa Oplysning om, naar vi sammenholder Kapitlets Jordebog 1568 ⁴⁾ med et kgl. Mageskiftebrev af 20/4 1561 ⁵⁾. Det var først og fremmest Bøndergods, nemlig 6 Gaarde i Hadstrup, 1 i Wedeløff, 2 i Wadtzby, 2 i Isøffue, 1 i Greffue, 1 i Thune, 2 i Salby, 1 i Brøndbyøster, 1 i Herstedøstre; endvidere Afgift af „nogle mendt ij Windinge oc ij Roskilde“; til Hadstrup var der en Bøgeskov, der „kandtt frii 200 Suiin naar olden er“. Aarsudbyttet opgives 1568 til: Biig — 3 Lester 4 pdht, Smør 1 tønne, lamb — 8, gies — 8, høns — 32, peninge — 6 marc 3 s[killing]; (Bygget svarer til 160 Td. ⁶⁾), Smørret til 256 Pund, Pengene til 32,90 Kr. (Købeværdi i 1874)).

Hørte der ogsaa nogen Residens til? Ikke nogen, som hørte fast sammen med Kannikedømmet. Det fremgaar af en Liste i et Brev fra 1569, hvori der opregnes „Residentze som ere asignerede tiill wisse Prelaturer oc prebender“, og som „altiitd bliffue hoess prebenderne“; Hadstrup er ikke derimellem. ⁷⁾ Men i samme Brev siges der straks efter: „the andre [nemlig Residenser] opteris iuxta senium ⁸⁾ Oc huilken Residentze nogen tiilfalder ephther sitt senium, Scall handt optere, oc then beholde sijnn liiffstiitd eller saa lenge handt er Canick“

¹⁾ Rørdam l. c. IV, 231. ²⁾ Ny kgl. Saml. 1167⁴: Doct. Jens Bircherods Samling om Rosk. Capitels Prælaturer. Gl. kgl. Saml. 3170: Bona capituli Roeschildensis. ³⁾ Arnemagn. Saml. (forkortet: A. M.) paa Univ.s-Bibl. 876¹. ⁴⁾ A. M. 876¹. ⁵⁾ Kronens Skøder I, 75—77 ⁶⁾ 1 Læst Byg var paa Sjælland 48 Td., 1 Pund Byg 4 Td. 1 Td. Smør var 16 Lispund. Paa Sjælland regnedes Lispund enten til 16 eller til 14 Pund. I det sidstnævnte Tilfælde bliver en Td. Smør 224 Pund. Arent Berntsen: Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed. ⁷⁾ Landsark. for Sjæll.: Sjæll.s Stiftskistes diverse Breve paa Perg. 1555—1640: Brev af 28. Apr. 1569. ⁸⁾ vælges efter Tur, efter den Tid, i hvilken man havde gjort Tjeneste i Kirken.

Der var altsaa andre Kannikeresidenser til, Residenser, der var løst fra den faste Forbindelse med noget bestemt Præbende og kunde gaa fra Indehaveren af et Præbende og over til Indehaveren af et andet. Ved Fordelingen af den Slags Residenser mellem Kannikerne blev der taget Hensyn til den Tid, disse havde tjent i Kapitlet. Jo højere Senium, des større Ret.¹⁾ Den Residens, „Her Albricht“ beboede til sin Død 1557, og som hans eventuelle Arvinger havde Lov at beholde i Naadensaaret²⁾, er efter al Sandsynlighed derefter gaaet over til et andet Kannikedømme. Paa Forhaand maa det synes lidet sandsynligt, at den nye Indehaver af Hadstrup Præbende, Dr. Niels Hemmingsen, der ikke residerede i Roskilde, skulde faa en Residens der!

Sandsynligheden taler dog for, at han har faaet det. Det betyder i denne Sammenhæng intet, at den ikke findes i Jorde-

1) Hele dette Spørgsmaal om de gamle Kannike- og Vikarieresidenser og deres Skæbne efter Reformationen kunde nok fortjene en særlig Undersøgelse. De mange Residenser i Roskilde har ikke blot givet Anledning til et Kannikestræde, men i det hele givet Byen et ejendommeligt Præg. Underligt, at ikke en eneste er bevaret, der kunde fortælle os lidt om deres Udstyr og Indretning. Det maa antages, at der efter Reformationen har været en Overflødighed af dem, da det blev meget almindeligt, at Kannikerne ikke residerede ved Domkirken. De bedste Residenser er vel blevet taget i Brug, men mange har været udsat for Forsømmelse og Forfald. Om dette sidste findes talrige Vidnesbyrd. Det er ingen Trøst, at den samme Skade fandtes ved de andre Domkapitler i Landet. Den 20. Dec. 1557 befalede Kristian 3. alle Kapitler at tilholde dem, der var forlenede med Præbender, at residere ved deres Domkirker, dog med Undtagelse af dem, der tjente i Kongens Kancelli eller studerede ved noget Universitet; han angiver en af Grundene til Befalingen: „staar och mange canike residentz och forfalle och icke hollis wed lige och magt“ (Rørdam, l. c. IV, 90 f.). Omtrent paa samme Tid befalede han, at der skulde holdes Synsforretninger over Lunde, Frue Kirkes og Aarhus Kapitels Residenser. Disse Synsforretninger er bevarede (Indk. Breve til Danske Kanc. ²⁰/7 og ³⁰/8 1558, ⁹/8 1560; Rigsark.) og giver et paalideligt Billede af Tilstanden. Der kan være Grund til at tro, at et lignende Syn er optaget ogsaa i Roskilde, men der er intet bevaret. Kongens ovenomtalte Befaling (af 20. Dec. 1557) hjalp nok ikke saa meget i Roskilde, thi d. 28. Apr. 1569 traf Kapitlet skrappe Bestemmelser om Vedligeholdelsen af Residenser, Bestemmelser, det ansaa for „storligen at were for nøden“ (Sjællands Stiftskistes div. Breve paa Perg., Ldsark. f. Sjæll.).

²⁾ Rosk. Domkap.s Statuter.

serne), idet han er Medunderskriver af Brevet.¹⁾ Dette har 23 Underskrifter; men det har været en Sjældenhed, at saa mange har været samlet i Kapitelshuset. Ofte har der kun været ganske faa residerende Kanniker til Stede.

d) I sit Brev af 11. Sept. 1571 siger Frederik 2.: Och effterthj titt och offte for Oss haffuer werit beclagit, att nar *Echteskaffs sager* skulle udj Roskylde Capittel til bestimbt tiid aarligen²⁾ forhøres, finndes icke wden fiire eller fem residerinndes Cannicker tilstede, som paa same sager skulle dømmе, enndog tiitt och offte kommer saadanne wichtige och tuilachtige Sager fore, at mannd wel behøffuede ther paa gode Raadslag.³⁾ For at hjælpe Kapitlet — og det vil i dette Tilfælde sige de residerende Kanniker — ud over denne Vanskelighed bestemte Kongen nu, at „aff the Professoribus, som haffue Cannickedom . . . udj for.ne Roskylde domkircke, skulle her effter aarligen til huer Termin, som for.ne Echteskaffs Sager skulle forhøris, tuo Doctores och tre Magistri rette thennom, ther samestedtz at were tilstede, och med the anndre residerinndes Cannicker dømme paa huiss Sager tha er steffnit udj rette — — —“. Der kan ikke være Tvivl om, at N. Hemmingsen med Iver har efterkommet Kongens Opfordring til at komme Kapitlet til Hjælp. Det fremgaar af den Interesse, han viste Sagen, idet han to Aar efter udsendte en fortræffelig lille Bog om Ægteskab og Ægteskabssager, udarbejdet „til Vejledning for de Brødre, der er bestemt til Dommere i Ægteskabssager i Rigerne Danmark og Norge“.⁴⁾ Bogen var bestemt til Hjælp for alle Domkapitler.⁵⁾

e) „Ald then stund hand icke sielluff personligen residerer och boer huos domkiercken, skall hand were forpligt att *holle en god gudfrychtig person*, som paa hans wegne skal *gange udj koritt* ther samestedzs och ther *siunge och gjøre thienniste*.“ Saaledes lyder en Befaling i Forleningsbrevet; men det

¹⁾ Sjæll.s Stiftskistes div. Breve paa Perg. 1555—1640 (Ldsark. f. Sjæll.). ²⁾ Det var fire Gange om Aaret: Onsdag før Midfaste, Onsd. før Pinsedag, Onsd. før Michaelis og Onsd. før Jul. Ny kgl. Sml. 1167: Jens Bircherods Saml. (Kgl. Bibl.). ³⁾ Rørd., I. c., 234 f. ⁴⁾ Libellus de Conjugio, Repudio & Divortio. Bogen er paa Latin og trykt i Lipsiæ [Leipzig] 1573. ⁵⁾ Et enkelt Sted i denne Bog (Side 63) henvises til en Dom „in Consistorio Roschildensi“.

Pligter over for Kapitlet.

Om disse oplyses vi af tre Dokumenter: Kapitlets Statuter og de to Breve af $7/_{12}$ 1557 og $11/_{9}$ 1571.

a) Den første af alle hans Pligter, efter at han var blevet Kannik, har været at give Møde i Kapitlet, paahøre Oplæsning af dets Statuter og derefter aflægge Ed paa, at han vilde overholde Kapitlets vedtagne Rettigheder og Statuter og efter Evne forsvare Kirkens og Kapitlets Friheder.¹⁾

b) Hvert Aar maatte han give Møde paa Lamberti Dag (17. Sept.) i Kapitelshuset i Roskilde for sammen med alle Prælater og Kanniker at høre Kirkeværgerne (tutores templi) og andre af Kapitlets Embedsmænd aflægge det aarlige Regnskab.²⁾

c) Men der kunde ogsaa blive Tale om andre Besøg i Kapitlet, for i hans Forleningsbrev staar der, at „nar Capitel schriffuer hanom till och fiördrer [d. v. s. fordrer] hannom at skulle mett thenom besøge Capitelett och raade och handle wdj Capitels sager Capitell och kircken till beste, thaa skall hand thett giöre och seg ther wdinden icke weigre“.³⁾ Skønt store Mængder af Domkirkens gamle Breve, Regnskaber o. s. v. er gaaet tabt, mangler det dog ikke helt paa Vidnesbyrd om, at han er blevet taget med paa Raad og har raadet og handlet „wdj Capitels sager“. Onsdag næst for St. Michaelis Dag (d. v. s. 25. Sept.) 1566 mødte Bjørn Andersen, Befalingsmand over Sjællands Stift, Lauge Brokkenhus, Erke-
degne til Roskilde Domkirke, Mester Oluf Offesen, Cantor, Claus Rosengaard og Dr. Niels Hemmingsen, Kanniker sammesteds, i Calentehuset i Roskilde og sad Dom i en Sag mellem Befalingsmanden over St. Agnethe Kloster i Roskilde Børge Trolle til Lillø og Hr. Rasmus Jensen, Sognepræst til Torup Sogn. Efter at have fældet Dommen trykkede de alle deres Segl under Brevet.⁴⁾ Et andet Eksempel paa det samme: N. H. maa sikkert have deltaget i den overmaade vigtige Forhandling i Roskilde d. 28. April 1569 (da der blev funderet en evig Almisse til Skolebørnene og forhandlet om Residen-

¹⁾ Kapitlets Statuter. ²⁾ Smstds. ³⁾ Ny kirkeh. Sml. IV, 289—91.

⁴⁾ Rosk. Agnete Klosters Arkiv (Rigsark.). Dr. Niels H. fører i sit Segl et Dyr, vistnok en Hjort. — Onsd. for St. Michaelis var iøvrigt en af de fire aarlige Tamperdage, da Kapitlet dømte i Ægteskabssager.

hans Efterfølger i Professoratet, paaberaabende sig det nye Brev af 11. Sept. 1571, gøre Krav paa det? Den eventuelle Efterfølger vilde sikkert ikke glemme at anføre følgende Ord af sidstnævnte Brev: Thisse forskreffne Cannickedomme . . . skall huer Professor, som the med rette, effter som forskreffuit staar, kunnde tilfalde, selff haffue, nyde, bruge och beholde aldienne [alene], saa lennge hannd thennd Profession forestaar, som same Cannickedom . . . er tillagt.

Pligter over for Godset.

At opnaa et Kannikedømme var en betydelig økonomisk Vinding, men da det ikke gik over til Arvingerne, var det en Fristelse for Ihænderhaveren at udbytte og vanrøgte det. For at forhindre dette blev der derfor paalagt denne visse Pligter. Disse Pligter er nogenlunde ens i de forskellige Forleningsbreve. I Niels Hemmingsens Brev (7. Dec. 1557)¹⁾ kræves, at han skal a) „bygge och forbedre then gaard och residentzs, som hand till same Canickedom fangendis worder, och b) holde gotzitt wed heffd och magtt, och c) thienerner, ther paa boendis er, wed loug, skiell och rett, och ingenn aff thenom wforrette emod lougen, eller och thenom wdfeste aff thieris gaarde, emeden och ald then stund the aarligen till gode rede yde och wdgiffue thieris landgille och anden rettighed och holle thieris gaarde wed heffd och magt. Och skall hand icke heller besuerge thenom mett nogen nye hosbonhold eller paa-legge thenom nogen anden nye besuering. d) Sameledis skall hand icke heller forhugge lade nogen the skouffue, ther tilligger, till wpligt i nogre maade.“ Da hans Kannikedømme blev knyttet til Universitetet (Brev 11. Sept. 1571), blev det dog holdt uden for dettes øvrige Regnskab, og han skulde selv oppebære Landgilde og anden Rente deraf; det blev endvidere ved samme Brev forbudt at danne Avlsgaarde af Godset (men Bønderne skulde have dette for den sædvanlige Landgilde) og at sælge, skifte eller i nogen Maade afhænde noget af det fra Universitetet; hvis nogen Bonde blev forurettet, skulde Rector og Professorer antage sig hans Sag.²⁾

¹⁾ Ny kirkeh. Saml. IV, 290. ²⁾ Rørdam, I. c., IV, 232—34.

bosiddendes er og thære deres gods og rente hos domkirken, *skolen til wpholdt oc andre fattige folk til help og trøst*, og holde den daglige tjeneste og tyngesom som falder hos domkirken".¹⁾ Det kan da undre, at Niels H. fik en Pors. Men i Følge Kapitlets Statuter²⁾ tilfaldt Portiones foruden „nærværende Kanniker“ ogsaa „de fraværende, der var privilegierede“. Naar de Pligter (der snart skal omtales), der paalaa N. H. over for Kapitlet, tages i Betragtning, kan det forstaas, at han oppebar en Pors. Den omtales første Gang i Forbindelse med Hemmingsens Kanonikat i Brev 1571³⁾, men uden at Porsens Navn nævnes. Af en senere Jordebog⁴⁾ faar vi dog dette at vide, det var Heringeløse. „Portio Heringeløse“ bestod ifølge Jordebogen 1568 af 2 Gdd. i Heringeløse, 2 Gdd. i Weerup og 1 i Lundtztorp. Den gav i Udbytte: rug — 2½ pd, byg — 3½ pd, smør — ½ tønne, lam — 2, gs [gæs] — 2, høns — 8, pdhe [pendinge] — 9 sk. (2½ Pund Rug var 8½ Td. Rug, 3½ Pund Byg: 14 Td. Byg, og 9 Skilling var 3 Kr. (Købeværdi 1874)).

Ved et Kongebrev af 11. Sept. 1571⁵⁾ blev *Hadstrup Præbendes* og nogle andre Kannikedømmers *fremtidige Skæbne* bestemt. Det hedder i Brevet: Først skulle the tre Cannickedømme, som de tre Doctores theologiae nu udj forlening haffue, med thieris portz aldtid were och bliffue til thieris Effterkomere Professorum theologiae Besoldings forbedringe, udj saa maade att thennd offuerste och Primarius Doctor aldtid skal bekome och beholde thet Cannickedom med sin Portz, som Doctor Niels Hemmingsen nu udj were haffuer, och kaldis Hadstrup Prebennde N. H. var selv Doctor primarius, saa Bestemmelsen kunde ikke have nogen Indflydelse paa hans økonomiske Forhold. Men hvad vilde der ske, hvis han blev afsat som Professor eller af anden Grund ophørte med sin Virksomhed? Kunde han saa, støttende sig til Kongebrevet af 7. Dec. 1557, der forundte ham Kannikedømmet „wdj hans liffs tid och saa lenge hand leffuer“, beholde det, eller kunde

1) Jordebog 1568 (A. M. 876⁴). 2) I Kap.s Statuter forklares Meningen med Portiones ganske klart: Portiones tilkommer de nærværende Kanniker til Skolens Opretholdelse og Almisseeuddeling. 3) Rørdam l. c. IV, 231. 4) Jordebog 1614 (Danske Kanc.: Div., sagl. ordn. . . XII, 8; Rigsark.). 5) Rørdam l. c. IV, 229—36.

bogen 1568. Den optager Bøndergodset, men ikke Residenser, og vilde vel aldrig have optaget nogen Residens, der ikke var assigneret sit Kannikedømme, men kun opteret til det. Langt mere betyder følgende: a) I selve Forleningsbrevet 7. Dec. 1557 hedder det: Skall hand och bygge och forbedre then gaard och residentzs, som hand till same Canickedom fangendis worder. Heri ligger ganske vist ikke, at han har faaet en Residens, men at han kan gøre sig Haab om en. b) I Anledning af den besynderlige og forargelige Affære i Roskilde i 1562, da Universitetets Foged Peder Ibsen gav Universitetets Rektor Dr. Niels Hemmingsen en Ørefigen og kaldte ham en Tyv, udtalte Kansleren ved Rettergangen bl. a.: „det er halsløs Gerning at overfalde en Mand i hans eget Hus“.¹⁾ Da Overfaldet fandt Sted i Roskilde, maa H. have haft et Hus her, og det er nærliggende at optatte „Hus“ som „Residens“. c) 1564 opholdt Niels Hemmingsen sig i Roskilde, mens Pesten rasede i København.²⁾ d) Den 19. Jan. 1569 paalagde Frederik 2. de Professorer, der havde „kirkens rentte oc indkomst udj Roschille, . . . attj tiilttencke for ethers dørre oc residentzer udj for.ne Roschille dagligen att giffue fattige peblinge Guds almøsse . . .“³⁾ e) Er det sandt, at N. H. ved sin Af-sættelse 1579 fik Ordre til „inden tre Dage“⁴⁾ at drage fra København til Roskilde „hoss hans Cannickdomme att residere“⁵⁾, maa man formode, at han dog har haft „en Lejlighed“ i denne By. — En Residens kunde heller ikke være uden Betydning for ham. Adskillige Gange om Aaret gjorde han Turen til Roskilde i Kapitelsanliggender. Saa var det godt at have et Sted at tage ind for at hvile sig; overnatte maatte han ogsaa. Stundom har han vel, naar Universitetsarbejdet ikke trykkede, tilbragt nogle Dage i den hyggelige og kønne By, hvor han havde flere gamle Venner.

Foruden Kannikedømme og Residens fik N. H. en *Pors* (portio canonica). De saakaldte „portiones canonicæ“, der bestod af Indtægt af Bøndergods, var ellers fra „domkirkens begyndelse besynderligen tillagt de kanniker, som dagligen

¹⁾ Nye kirkeh. Sml. I, 9 f. Rørd. I. c. II, 10—13. ²⁾ Rørd. I. c. IV, 201.

³⁾ Rørdam, I. c. IV, 216. ⁴⁾ „intra tres dies“. Gl. kgl. Saml. 1446⁴ (Kgl. Bibl.). ⁵⁾ Ny kirkeh. Saml. 4. Bd., 311.

. . . . paa en thiid lang bliffuer affsatt, Thj bede wii ether och wille, athj [at I] hannem saadantt paa wore wegne foreholder, och befaller, at hand strax begiffuer sig af byen, hoss hans Cannickedomme att residere wdj Roskilde, bestillendis, att hand kommer did heden [hen], inden wij forreigse aff Landet.¹⁾ For Kansleren var det et tungt Hverv. Fra sine Ungdomsaar, da han som Student i København boede i Niels Hemmingsens Hus, havde han været en Ven og Beundrer af denne. Men N. H. lettede ham sikkert Opgavens Vanskelighed ved med Sindsro at modtage Efterretningen. Paa Grund af den Mistænksomhed, han stadig følte sig som Genstand for, var hans Stilling blevet ham pinlig.²⁾ Han var ogsaa snart en gammel Mand og mente næppe at have mange Aar igen. Den 1. Aug. 1579 tog han da Ophold i Roskilde. (Fortsættes.)

¹⁾ Kongebrev 29. Juli 1579 (Ny kirkehist. Sml. 4. Bd., 311). ²⁾ Rør-dam, I. c., II, 167 f.

har været mahlet med forgyldt Skrift." Og snart forsvandt Billedet, den sidste Rest af Tavlen. I sit Værk om Domkirkens Gravsten bemærker Løffler, at Tavlen „for længst er tilintetgjort".¹⁾ Tilbage er det fornemme og statelige Billede af Fru Kirstine, som Gravstenen har bevaret for os.²⁾

For en Mand som Niels Hemmingsen, der ikke residerede i Roskilde, men havde sin Virksomhed ved Universitetet, ved hvilket han stod som den anerkendte Fører, var Forholdet til Roskilde Kapitel naturligvis af underordnet Betydning, bortset fra at det gav en klækkelig Forøgelse af de aarlige Indtægter. Hans Professorgage var iøvrigt vokset. Fra 1571 oppebar han 300 Dlr. aarlig af Universitetet foruden Naturalier som Havre, Faar, Lam, Gæs, Høns, Boelsvin, Stude m. m.³⁾ I al denne Tid (fra 1558) boede han efter de gamle Universitetsregnskaber at dømme i Kannikestræde i den anden Residens paa venstre Haand, naar man kom fra „Kollegiigaarden" (en af Universitetsbygningerne). Det synes at have været en ret anselig Professorgaard, der med Udlænger og Have strakte sig fra Kannikestræde til Skidenstræde (det nuv. Krystalgade); fra begge disse Stræder var der Indgang til den. I den første Residens paa samme Side boede efter al Sandsynlighed hans Ven Dr. „Anders Roskilde"⁴⁾, der 1574 var kaldt fra Lektoratet i Roskilde til Universitetet.

Men netop som N. H.s Anseelse var paa det højeste, begyndte hans Stilling at undergraves. Hans Syn paa den helige Nadvere var kalvinistisk, og han fremsatte det i et Værk. Han blev 1576 nødt til offentlig at tilbagekalde sin Mening, skønt han ikke gjorde det i sit Hjærte. Han genvandt dog ikke sin gamle Position, og da Kurfyrsten af Sachsen bestandig advarede Kong Frederik 2. mod at lade N. H. være Lærer for Ungdommen, endte det med, at Kongen tabte Taalmodigheden og tilskrev Kansleren Niels Kaas et Brev. „Wiider, att wij haffue for gott anseett, att Doctor Niels Hemmingsen

¹⁾ Løffler: Gravstene, S. 19, Nr. 62. ²⁾ Løffler, l. c., Tavle 21.

³⁾ Se f. Eks. Universitetsregnsk. 1579—80. ⁴⁾ Den før omtalte Anders Lauridsen.

drejer sig vistnok om en Forpligtelse af anden Art, naar det i et Kapitelsstatut hedder: En Prælat eller Kannik, der er fraværende, *skal have en Procurator*, der skal være en virkelig residerende Prælat eller Kannik, og som ikke blot kan tale paa hans Vegne, men ogsaa opfylde de Krav, der stilles.¹⁾

f) „Och skall hand aff hans formuge tillhielpa att *bere tyngen* mett Capitell medler tidh.“²⁾ „Tyngen“ bestod særlig i Uddeling af *Almisser*, men det skete ogsaa, at Kongen opkrævede betydelige *Skatter*. Dette gik særlig paa i Krigstider, som under Syvaarskrigen 1563—70. Hvad det første Punkt angaar, var det jo en ældgammel Regel, at Kannikerne skulde hjælpe de fattige Skolebørn. N. H. havde selv i sin Tid nydt godt heraf. Men hele denne Tradition var siden den Tid kommet i slemt Forfald. Det hang sammen med det ringe Antal residerende Kanniker. Et af Frederik 2.s Klagemaal til Kapitlerne i 1557³⁾ gik ud paa, at mange Kanniker ikke støttede fattige Peblinge. Den 19. Jan. 1569 gentog Kongen Klagen overfor de Professorer, der — som N. H. — havde Kannikedømmer i Roskilde. Han skrev, at Domskolens i Roskilde blev meget forringet, og det især fordi Peblingene ingen Almisse kunde faa. Han paalagde derfor de omtalte Professorer for deres Døre og Residenser i Roskilde daglig at give fattige Peblinge Guds Almisse, ligesom de residerende Kanniker gjorde.⁴⁾ Men Kongen nøjedes ikke med Henvendelsen til Professorerne. Han befalede Kapitlet, at det skulde fundere (stifte) en evig Almisse, og allerede d. 28. April s. A. efterkom Kapitlet Ordren. Det har været en af de store Dage i Kapitlets Historie. Alle fire Prælater havde givet Møde, og desuden var der en usædvanlig talrig og repræsentativ Forsamling af Kanniker, residerende og ikke-residerende.⁵⁾ For først at nævne Prælaterne: Der var Dekanen, den pommeranske Adelsmand og kongelige Raad Caspar Paselick, Domprovsten, øverste Sekretær i Kancelliet Hans Skougaard til Gundestorp,

¹⁾ Qui pro ipso non solum respondeat sed et satisfaciatur. Satisfacere bruges ofte i Betydningen: betale Penge. ²⁾ Forleningsbrevet. ³⁾ Brev 20. Dec. 1557 i Rørdam, I. c., IV, 90 f. ⁴⁾ Brev 19. Jan. 1569 i Rørdam, I. c., IV, 216. ⁵⁾ Se Underskrifterne under Brevet. (Sjæll.s Stiftskistes div. B. paa Perg. 1555—1640: 1629, 28. April.)

Cantoren, den gamle Skolemand Oluf Offesen¹⁾) og Erkeedegnen, den fremragende Dygtighed Niels Kaas²⁾). Øverst i Rækken af Kanniker sad den alderstegne Claus Rosengaard til Taagerød, der skal have været Kannik allerede 1516.³⁾) Ogsaa andre, og mere fremtrædende, Ådelsmænd saas mellem disse, Mænd som Rentemesteren Jochum Beck, hans Søn Lave, der havde gjort Tjeneste i Syvaarskrigen, og Norges Riges Kansler Johan Wenstermand⁴⁾). Særlig talrigt var Universitetet repræsenteret. Der var baade forhenværende og nuværende Professorer, ogsaa en vordende. Claus Rosengaard, som havde været Universitetets Rektor 1526—28, har vi nævnt; men „forhenværende“ var ogsaa den nuværende Sognepræst og Lektor ved Domkirken Peder Povlsen, der 1538—42 som Professor i det græske Sprog havde været en af den unge Højskoles vigtigste Støtter, men i sidstnævnte Aar var blevet beskikket til Hans Tavsens Efterfølger som Læsemester i den hellige Skrift ved Domkirken i Roskilde⁵⁾); endvidere Dr. Matz Povelsen, der nogle Aar havde været Professor Pædagogicus, men havde maattet opgive sin Stilling, og hvis Livsløb siden havde forment sig paa en sælsom omtumlet Maade; nu var han kommet i Havn i et Kanonikat i Roskilde⁶⁾). Af nuværende Professorer saas Dr. Niels Hemmingsen og Dr. Rasmus Glad⁷⁾), begge fra det teologiske Fakultet. Der var ogsaa fremragende gejstlige, som Ribebispen Poul Madsen og Frederik 2.s Hofpræst Niels Colding. Da man først og fremmest skulde forhandle om Indstiftelse af en „evig Almisse“ til Pebelingene, var det ikke til at undre sig over, at „Skolens Mænd“ havde givet rigeligt Møde som særlig sagkyndige. Der var ikke mindre end to forhenværende og en nuværende Rektor ved Domscholen til Stede, nemlig Oluf Offesen⁸⁾), Anders

¹⁾ O. O. var en gammel Ven af Hemmingsen. Efter at denne var kommet hjem fra Wittenberg, fra „Melanchtons Værksted“, havde han (o. 1543) daglig Omgang med O. og nogle andre Venner og maatte paa deres Opfordring gennemgaa Davids Salmer for dem. Giessing, Jubellærere III, 9—12. ²⁾ der snart efter blev Kongens Kansler og senere var Medlem af Regeringsraadet under Kristian 4.s Mindreaarighed. ³⁾ C. F. Bricka i Biogr. Lex. ⁴⁾ Biogr. Lex. ⁵⁾ Rørdam, I. c., I, 548. ⁶⁾ Paa sin Gravskrift kaldes han „multarum rerum ac nationum experts vir“ (en Mand, erfaren i mange Ting og Folkeslag), Rørdam, I. c. II, 536—40. ⁷⁾ Erasmus Lætus. ⁸⁾ O. O. havde været Rektor 1544—56 (Biogr. Lex.).

Lauritsen¹⁾ og Niels Olsen. Kapitlet fattede en Beslutning, hvorved ikke mindre end 109 Skolepersoner fik tilsikret Almisse Middag og Aften, idet man paalagde hver Prælat, Kannik og Vikar „att holde eller holde lade aff theris renthe saa mange Scholepersoner till Almisse Middag oc affthen“, som det nærmere fastsattes i Brevet for hvert enkelt Prælatur, Kannikedømme og Vikariat. For Hadstrup Præbende var det kun to Personer. Det bestemtes, at „huer prelate, Canicke eller Vicarj som icke Residere eller daglige holder huss hoess Roskilde domkircke Scall giffue huer person som hannom er tiillagdt att holde en skelling danske om dagen“. ²⁾ Man vedtog Regler, der skulde tilsikre, at Almissen virkelig blev ydet. Kongen konfirmerede Kapitlets Brev d. 10. Jan. 1570, og han glemte ikke, da han 11. Sept. 1571 som ovenfor omtalt knyttede en Række Kannikedømmer (derimellem Hadstrup) til Universitetet, at indskærpe Professorerne deres Pligt til at udgive den „Pension och Affgift“, som Kapitlet ifølge kgl. Befaling havde bevilget Skolebørnene.

Efter sit Forleningsbrev skulde N. H. „bere tyngen“ med Capitel. Hvad nu *Skatter* til Kongen angik, har Kapitlet ment, at han ogsaa skulde bidrage til dem. Da nu Kongen d. 12. Marts 1570³⁾ begærede, at Kapitlet skulde indsende Tredieparten af al dets visse og uvisse Rente til Københavns Slot til Rentemesteren inden St. Hansdag Midsommer, opstod der Strid i Kapitlet, idet nogle Kanniker paaberaabte sig at indtage en privilegeret Stilling. Sagen blev afgjort ved et kgl. Brev⁴⁾, hvori Kongen nævnte, hvem han vilde have befriet; mellem disse er Dr. N. H.; Kongen bestemte i samme Brev, at de nævnte altid i Fremtiden skulde være fri, med mindre de udtrykkelig blev nævnt i Brevene.

g) Den sidste Pligt, vi skal omtale, var Pligten til at residere

¹⁾ Andreas Laurentius olim ludimagister, nemlig fra 1557—66; i sidstnævnte Aar blev han adjungeret sin Svigerfader Peder Povlsen i det teol. Lektorat. ²⁾ Herfra stammer øjensynlig den morsomme Betegnelse „Skillingsdrenge“, som man støder paa i en Række Dokumenter i den følgende Tid. En Skilling var i 1569 7 Øre værd, men det bør erindres, at den havde 4,66 Gange saa høj Købeværdi som i 1874.

³⁾ Regesta 2628. ⁴⁾ Kanc. Brevbøger.

i Roskilde, „nar hand icke er wdj wor dagelig thiennist eller och les her wdj uniuersithet“. Da skulde han „residere och boe huos Roskilde domkiercke och gjøre slig tynghe och tieniste, bode inden kiercken och wden, som andre Canicker ther samedstedz, och were wor Ordinantz, som wij om Religionen haffue ladett wdga, och Capitels statuter, aldieles wndergiuffuet“.¹⁾

Om de Pligter, Niels Hemmingsen som Kannik havde over for Kapitlet, kan iøvrigt det samme siges som om hans Pligter over for Godset, at det nogenlunde var de samme, som andre Kanniker havde.

Personlig Tilknytning til Medlemmer af Kapitlet.

Ved at nævne de mere fremtrædende Deltagere i et Kapitelsmøde i Aaret 1569 (jvf. Side 100 f.) har vi søgt at give Læseren et Indtryk af Milieu'et i Kapitlet paa denne Tid. Adskillige kendte og betydelige Mænd var Medlemmer af det, men om de fleste gjaldt, at de ved Siden af Kapitelsembedet havde en anden Stilling i Livet, og at de kun sjældent kom til Roskilde. Ikke faa af de nævnte Mænd hørte til Niels Hemmingsens Omgang; men naar han i det daglige mødtes med dem, var det rigtignok paa en helt anden Basis end den, det fælles Medlemsskab i Roskilde Kapitel gav. Det vides imidlertid, at han stod i Venskabsforhold til flere af de residerende Kanniker, og at dette kan have knyttet ham nærmere til Roskilde, er sandsynligt, selv om kun faa Vidnesbyrd derom foreligger. Vi har i det foregaaende nævnt hans Venskabsforhold til Niels Black, der havde undervist ham i Religionens Grundsatninger, og Oluf Offesen, hvem han endog tillægger Æren for i sin Tid (1543) afgørende at have bragt ham ind paa den teologiske Bane.²⁾ Begge disse Kanniker døde i det Afsnit af Hemmingsens Liv (1557—1579), vi her skildrer, Niels Black i 1562, Oluf Offesen 1575.

¹⁾ Brev 7. Dec. 1557.

²⁾ „Og i den Grad har du tilskyndet mig, at jeg fra den Tid har indviet mig selv helt og holdent til det teologiske Studium“ (oversat fra Latin efter Citat i Giessing: Jubellærere III, S. 11). Denne Udtalelse forekommer i Dedikationen (til Oluf Offesen) i Udgaven (fra 1571) af et Værk af N. H.: „Demonstratio indubitatae veritatis de Domino Jesu...“.

Det er sandsynligt, at han ogsaa har følt sig knyttet til Sognepræsten ved Domkirken og Lektor i Teologi sammesteds, Mester Peder Povlsen. Da denne var død d. 22. Sept. 1572, holdt Hemmingsen nemlig en Ligtale over ham ved hans Begravelse i Domkirken. I et lille Skrift af N. H. fra 1577: „It vist oc fast tegen, hvor paa huer kand kiende sig selff, huad heller hand er Guds barn eller ey“, siger han, at han „tracterede dette argument udi salige Mester Peder Pouelsøns begraaffuelse udi Roskilde“, og giver endvidere en kort Levnedsskildring af den afdøde, som „vaar Saadan en Mand, at andre baade unge og gamle kunde haffue lærdom aff hans exempel“. Under fem Punkter („Gud, den Christne Kircke, menige mands Omgengelse, sit eget Huss oc sit embede oc kald“) tegner han et smukt Billede af Peder Povlsen.¹⁾ Om det sidste Punkt oplyser han bl. a., at han „læste den gantske Bibel tit ud for sin tilhørere, Canicker, Vicarier, Prester oc Degne oc haffuer der offuer screffuet nyttelige oc gode Commentarier som vaare vel værde at komme ud paa Prenten flere til gaffn“.

Maaske N. H. ogsaa var en Ven af den tidligere (Side 101) omtalte Lave Beck, der i 1563 blev Kannik i Roskilde. I hvert Fald skrev han et latinsk Mindedigst over dennes Hustru, Kirstine Hvittfeld, der døde den 24. Juli 1563 og blev begravet i Domkirken. Mindedigstet, hvori den afdødes fornemme Byrd og smukke Egenskaber²⁾ prises, blev anbragt paa Epitafiet over hendes Grav. I Erik Pontoppidans „Marmora Danica“ (fra 1739) I, p. 25, gengives Indskriften; at Hemmingsen var Forfatteren, er sikkert, da der paa Epitafiet stod: scriptum a Nicolao Hemmingio Th. D. [Doktor i Teologien]. Da Søren Abildgaard i 1760'erne aftegnede Gravsten i Domkirken, skrev han under sin Tegning³⁾ af Kirstine Hvittfelds Gravsten: „Over samme Frue har og en Tavle været ophængt, hvorpaa endnu sees hendes Billed, men inscriptionen er aldeles borte, ved det at nogle Bretter ere udfaldne af Tavlen, hvorpaa inscriptionen

¹⁾ N. H.s Levnedsskildring, der er dateret Nytaarsdag 1573, stemmer godt sammen med Indskriften paa den endnu bevarede Gravsten i Domkirken. Se: Løffler: Gravstene, S. 26, Nr. 79. ²⁾ „Aldrig saas hun at ringeagte nogen, aldrig satte hun sig foran andre, mod alle var hun den samme.“ ³⁾ Nationalmuseet.